

KÜZDELEM A VILÁG KERESKEDELMI URALMÁÉRT.

II. A német világbirodalom kialakulása és jelen világpolitikája.

Jelenleg egy államban sem domborodik ki olyan élesen, mint Németország mai külső és belső politikájában a múltkor már kifejtett elv, hogy az állam életén gazdasági érdekei uralkodnak, belső politikáját szembeötlően gazdasági viszonyai, gazdasági küzdelmei vezetik; más államokhoz való csatlakozását és politikáját gazdasági érdekei döntőleg határozzák meg. A huszadik század Németországa épen oly kevéssé vonhatja ki magát a huszadik század uralkodó irányainak hatása alól, mint nem vonhatta ki magát a XIX. század Németországa. A mikor a continentális népek állami életén, külső és belső viszonyain két gondolat uralkodott elhatározólag: az egyik a francia forradalom folytatólagos hatása alatt a népnek nagyobb körű befolyást igyekezett biztosítani a kormányzatra; demokratikus és liberális elveken építeni fel az állam épületét, bármennyire gátolták is e törekvéseket az uralkodók, a kormányzó osztályok s az összeütközésből keletkező forradalmak. A másik szorosán az elsővel kapcsolódva működött, hogy az egynyelvű de apró államocskákra szaggatott népeket egységes nemzeti szervezetben foglalja és forrassza össze közös érdekeik és céljaik megvalósítására.*) Sokat kellett a német népnek szenvednie, míg megvalósíthatta ezen céljait. A mai Németországot és politikáját lehetetlen kellőleg méltányolni, egészen megérteni, helyesen megítélni, utolsó ötven év történetének ismerete nélkül. Lehetetlen azért a rövid összefoglalást elkerülnünk.

Több század év múlt el azóta, midőn a német birodalom Közép-Európa leghatalmasabb állama volt; midőn a Hansa

*) Lásd: W. Müller: *Political History of Recent Times* 1897. G. B. Adams' »*European History*« London 1899.

városoknak több hajójuk volt, mint Angliának; midőn a német állam volt hazája a fejedelmi vagyonnal bíró kereskedőknek; midőn a német élet a legfényűzőbb, a német ipar legismertebb, a német építészet általános volt. A reformáció és a harmincz-éves háború elszakította az egyetemes egyháztól. Ezzel megszűnt a római hitnek s az egyetemes birodalomnak képviselője lenni. 16 milliónyi népe leapadt alig öt millióra. Az egyesült birodalom helyébe apró államocskák keletkeztek. Hitében kettéosztva, politikailag meghasonolva és elnyomva belső életet élt a nép két századon át. Politikai hegemoniáját odadobta a gondolatszabadság megszerzéséért. Legjobb elméit jobban érdekelték a morális és intellectualis életkérdései, mint a közös állami élet feladatai. És méltán. Hiszen a politikai élet főhangadói nem értették meg egész teljességében a reformatio politikai jelentőségét. Nem akarták elhinni, hogy az a német birodalom, mely a pápaságnak első támasza s barátja volt, ezután az egyházi Rómának csak ellensége lehet. Közös német politikai cselekvésre való szövetkezés csak akkor keletkezhetett újólag, midőn átment a német nép köztudatába, hogy a vallási szakítás, szakítást jelent az »egyetemes keresztyén világ-monarchia« gondolatával is. Katholikus állam tartósan vagy épen állandóan nem egyesíthette a kis államokat. Várnia kellett az egyesülésnek mindaddig, míg a protestáns államok között akad minden tekintetben alkalmas vezető és egyesítő hatalom. Az idő és körülmények megadták azt is. Napoleon küldetése volt, hogy kivégezze 1806-ban a régi »szent birodalmat«, »megtörje a különböző német és olasz államocskákat, felébreszse a népies szellemet, elsöpörje a kiélt feudális rendszer maradványait és megtisztítsa a területet, a melyen a politikai életnek újabb és jobb formája nőhet fel«*)

A Napoleon egyetemes monarchiájának felbomlása után a régi német birodalmat nem lehetett életre kelteni. Helyét laza szövetségféle szervezet foglalta el 1866-ig. Ezen hat évtized alatt az Európaszerte általánosan uralkodó, eleven, nemzeti érzés; a nemzeteknek egy kormány szervezetben való összekapcsolására való általános törekvése; a politikai szabadságvágya; a különböző nemzetek szabadságháborúi; a német uralkodóosztály nyomása; az irodalom és történelem újabb tanulmányozása által felkeltett

*) Bryce: »Holy Roman Empire«. London 1899. 364. 1. Különben Napoleon németgyűlölete ismeretes. Lajos testvéréhez írt levelében írja: »A német nemzet megsemmisítése politikámnak vezető elve«, Bryce U. O.

nemzeti büszkeség; a költészet, mely Lessing óta volt ékes szószólója a nemzeti egységnek; s az egyetemek állandóan és lelkesen hirdetve, fentartva a német egység tudatát a legnemesebb elmékben: voltak legszembetűnőbb tényezői annak, hogy a német népben megérlelődött a morális és socialis egységen kívül, a politikai egység szükségének a tudata is. Az így előkészített mozgalomnak az idő megadta a szükséges vezetőket is, nagy uralkodóban, nagy hadvezetőben s erőteljes, élesen, tisztán látó gyakorlati államférfiúban, a kiben egyesült a töprengő, tettekre erőtlen németek idealismusa s Cromwell vakmerő bátorsága. A német birodalom története, a holsteini 1863-iki foglalástól kezdve voltaképen Bismark ravasz és vakmerő államművészetének, mindent legyőző akaratának története. A nemzet maga alig befolyásolta saját sorsának alakulását másutt, mint mikor Bismarck tervét kellett a csatatéren végrehajtani s erejéről ott bizonyosságot tenni. E tanulmány keretén kívül esik annak a diplomáciai mesterműnek a méltatása, a melylyel Bismark biztosította versenytársának, Austriának segítségét és Poroszországgal való együttműködését a holsteini kérdésben, a melyért Austriára hárult a Bismark tervének minden ódiuma; miként lazította fel ezzel Austria ellen a kisebb német államokat, melyekkel sakkban tarthatta volna Poroszországot; miként kapta meg Poroszország az együttműködés hasznát egyedül; s azonfelül megadta az ürügyet Bismarknak, melyre támaszkodva megkezdhesse a német szövetség vezetésére törekvő Austriának kiűzését Németországból. Ily szűk keretben nem mondható el az a másik remeke a Bismark diplomáciájának, a melylyel 1866-ban izolálni tudta Austriát; visszatartani pusztá ígéretekkel a hiszékeny francia uralkodót és előzetes üres lekötelezéssel (a lengyel fölkelés idején Poroszország az oroszok pártjára állott) Oroszországot.

Csak a Bismark ügyessége, minden tényezővel számotvető, messze látó elméje, vasakarata küzdhetette le a belső ellenállást, a német népnek forrongását, a katolikus államok cselszövéseit és nagy tervét, a német nemzet egységét épen azon hátainnak segélyével tegye teljessé, a mely ezen egységnek halálos ellensége volt. Érdemben és következéseiben aligha állott előző tettei mögött a porosz-francia alkudozások idején tanúsított férfias, igen mérsékelt határozott megtartása.*)

*) A. Fyffe: »*Hystory of Modern Europe*« III-ik kötet 1895. London Sidney Whitman: -»*Conversations with Prince Bismark*«. Tauchnitz; R. Lodge: »*History of Modern Europe*« London 1897.

1871 január 18-án megszületett a régen óhajtott epedve várt német birodalom egysége. 540,658 négyszögkilométeren 43 millió lelket foglalt egybe. Barbarossa Frigyes elhagyhatta végre ezredéves sírját. Nem jelent ezen egység mást, mint az európai hegemoniáért folytatott küzdelemben a protestáns német állam győzedelmét a katolikus-német Ausztria és katolikus Franciaország ellen. A jelen egység visszahelyezte a német nemzetet ugyanazon központi vezérlő helyzetébe a közép-európai államok között, a mit a régi német birodalom elfoglalt.

A politikai egység nagy munkájának bevezetésével azonban nem volt betöltve sem a német birodalom, sem a Bismark szerepe. Újabb, az egység kivívásáért folytatott küzdelemnél talán nagyobb feladat előtt állott. Meg kellett tartania az egységes és politikai vezérséget. A kardot letéve, a kalapácsot kellett fölvenni, hogy az új állam megnövekedett szükségleteinek megfelelő alapot teremtsenek. Jól látta azt Bismark, hogy erőteljes német ipar és német kereskedelem nélkül, hiába ömlött ötven csatamezőn a német hazafiak vére, az egyesült »Deutsches Reich« nem maradhat fenn. Az ő hatalmas elméje volt itt is a segítő és vezető. Reorganizálta az államélet minden részét polgári, katonai szervezetét. Figyelme kiterjedt a vasutakra, postára, tudva, hogy e két szervezet az ipar és kereskedelem megteremtésében első fontosságú tényező.

Ez pedig épen nem könnyű dolog. Ha valami próbára teszi egy nemzet erejét, kitartását, energiáját, phisicai, intellectuális és morális erejét, úgy az ipar és kereskedelem megteremtése az. Hosszú, soha nem pihenő, az összes erőket a feszültségig lekötő folytonos küzdelem az. A munka, az állandó erőfeszítés küzdelme, melyre csak intelligens, egészséges, komoly nemzet képes.

Nem közönséges akadályok állottak e terv előtt. A politikai egység létrejövetelkor Németország agriculturális jellegű állam volt. Ipara és kereskedelme csekély. Iparos, kereskedő városa — az erők gyűjtőhelyei — kicsinyek. Export-kereskedelme alig számbavehető. Mennyiségre kevés; ipara kisszerű productióra berendezett volt; iparcikkjei olcsók és gyenge minőségűek. Főleg a hazai piacz kielégítésére szolgáltak.*) Importáló állam volt túlnyomó részben.

*) Lásd: »The Economist« című hetilap évi köteteit. London, 1880—1900.

S ugyanakkor a »szabad kereskedelem« hatása alatt kifejlődött angol ipar, kereskedelem és vállalkozás virágkorát élte épen a hetvenes évek elején. Az angol hatalmas verseny szorította a német piacot, majdnem az agyonnyomásig.

A levegő telve volt a szabadság eszméivel, mely ezidőtájt a gazdasági életben is, minden államban érvényesülésre törekedett. A »manchesteri iskola« gazdasági elveiért a német liberális közvélemény épügy lelkesedett, mint maga az angol, az »egyedüli orvosságnak tekintette, a mit az állam adhat;«*) holott valóban inkább káros lett volna a gyenge német iparra, mint hasznos.

Átlátta ezt Bismark. Éles elméje és vasakarata, újlag a nemzet véleményének ellenére döntött a birodalmi *védő-vám* mellett. S ez volt a német gazdasági élet szerencséje. A védő-vám hatását egész teljességében csak akkor láthatjuk, midőn végig kísértük a német ipar 20 évi fejlődését.**)

Nem hiányozott más segítség sem. így a francziákon nyert *győzelem* 14,507 négyszögkilométer területen s másfél millió lakoson kívül öt milliárd franc-kal tette az országot gazdagabbá. Vagyis elég volt az a pénz az 544.600,000 tallér (m. e. 900 millió korona) rendes államadósság törlesztésére; kifizethették a 3,800 millió koronányi államvasutak adósságát és még maradt fölöslegként m. e. 1,100 millió korona. Nehéz adóteher-től le nem kötött ipar és kereskedelem, hatalmas és olcsó szabad vasút rendszer mily óriásit lendíthettek a közgazdaságon, elképzelhető. Ennek köszönheti Németország, hogy adóssága ma is alig van. Ez a tény egyedül, más okok közreműködése nélkül is elég lett volna a finánciális túlsúlynak Paris helyett Berlinben való megalapítására. De közreműködtek más tényezők is.

A német iparnak harmadik hatalmas segítője volt hatalmas versenytársa, az *angol ipar*. Az angol gyáros nagylelkűen, angol szabadgondolkodással nyitotta meg gyárait mindenkor az idegenek előtt. Nem törődött azzal, hogy jövő versenytársai előtt teszi azt. A német ifjak ezrei özönlöttek Angliába, eltanulták és átvették az angolnak hosszú folyamat alatt kifejlődött, hosszú időn át, sok szenvedés és anyagi veszteség árán nyert tapasztalatait és üzleti módszerét.

*) 1. »Conversations with Bismark« by S. Whitman 237. lap. Tauchnitz.

**) Tudjuk, hogy 1829—36 között keletkezett az. Austrián kívül álló államok között porosz kezdeményezésre a »Zollverein,« melyet az államok később a frankfurti parlament után mind elfogadtak. Ez 1878-ig állott fenn.

A német ipart szerencséjére nem akadályozzák az új gépeknek, új rendszernek otthon való alkalmazásában olyasféle munkásszervezetek, sem a régebbi gazdasági élet olyas hagyományai, a milyenek az angol ipart ma félig-meddig stagnálásra szorították. A német gyáros szabadon alkalmazott minden újítást. A találmányok csakhamar megszorodtak s nemzetközivé lettek. Bármi újítás, javítás történt valahol egy gépen, üzleti módszeren, a német vállalkozó azonnal alkalmazta vagy alkalmazkodott ahhoz.

Megindult az *angol tőke* is Németországba. Majdnem minden nagyipari, kereskedelmi vállalatban tetemes része volt mindig az angol pénznek, angol észnek, angol szervezésnek és angol energiának. Az 1878-ban életbelépett vámtarifa, majd más különböző vámszerződések védelmeztek hathatósan a gyenge német ipart. Az állam vasútain a szállítási díjban nagy *kedvezményeket* tett, sőt ad ma is. Úgy, hogy alig egy nemzedék alatt olyan erőteljes, öt világrészre kiterjedő nagyarányú gazdasági élet fejlődött Németországban, a mely elég hatalmasnak érzi magát — egészen jogosan — a világversenyben, a gazdasági uralomért folyó küzdelem fölvétele. Valóban, a világtörténelem csak egy hasonló példát tud még felmutatni, az Egyesült-Államokét, a hol oly rohamosan, olyan nagyarányú, szinte megdöbbentően hatalmas ipar, kereskedelem termett elő, — mondhatni csoda módra, bár a gazdasági élet épen nem tűri meg a csodákat, — mint Németországé. Csak rendkívüli testi, erkölcsi és szellemi erő, példátlan kitartás, sikertelenségtől vissza nem riadó vállalkozó kedv, gazdag természeti forrásokkal párosulva producalhattak mindkét esetben ily meglepő eredményeket. Fiatal életerő ez mind a két nemzetben, a fejlődés kezdetén erőméreteik arányait a jelen eredmények csak sejteni engedik; a versenytársaknak és kisebb nemzeteknek a világpiaczokon félelmetes jövődőt jósolnak. És most világítsuk meg néhány adattal kissé részletesebben a német nemzet belső erejének felébredését és hatalmas haladását.

A száraz adatok a legékezebb kifejezői ezen ifjú nép rendkívüli erejének, legigazabb magyarázóinak a nemzetközi positionak, a hol ma Németország van és annak a *világpolitikának*, mely voltaképen *gazdasági politika*, a mit követ. És úgytetszik mintha minket egészen közlről is érdekelne ez a gazdaságipolitika. Ha végig kíséjük ipara és kereskedelme növekedését nemcsak nagy átlagosságban, hanem kissé a részletekbe is betekintve, — mert a részletek mutatják meg az igazi erőt

és növekedést, — és elménkben tartjuk, hogy milyen *rövid idő* alatt érte el ezen nagyszerű eredményt és arról sem feledkezünk meg, hogy ez a rendkívüli belső erővel megáldott, szorgalmas, vállalkozó, vagyon után sóvárgó nemzet aránylag milyen korlátolt erőforrásokkal bír saját hazájában: érthetjük meg egészében, miért *kell* imperialista politikát követnie.

Az egész német kereskedelem *1803-ban*: 30.400,000 koronányi volt, míg N.-Britannia kereskedelme *1800-ban* 1608 millió korona.*) Levi 1850-ben 1008 millió koronára becsülte a német kereskedelmet. Mulhall azonban azt keveseli s ő 1680 millió koronára számítja ki, a mi az akkori *összes világkereskedelemnek* 8,4 részét teszi; ebből minden lakosra akkor 51 korona jutott volna. Míg az angol kereskedelem 20,4 része volt a *világkereskedelemnek*.

1870-ben a világ egész kereskedelméből, a mely 53 milliárd korona körül volt, jutott:

Németországra	N.-Britanniára	Franciaországra
5088 millió kor.,	13,128 millió kor.,	5448 millió kor.,
vagyis: 9,7%-a	25%-a	10,4%-a

az egész kereskedelemnek. *1880-ban* — az ipari terjeszkedés kezdete — a 72,800 millió korona világkereskedelemből:**)

Németországé	N.-Britanniáé	Egyesült-Államoké
7056 millió kor.,	16,752 millió kor.,	7400 millió kor.

És *1889-ben a világkereskedelem összege* volt: 81.048,000 korona körül, ebből:

Németországé	N.-Britanniáé	Egyesült-Államoké
8808 millió kor.,	17,776 millió kor.,	7680 millió kor.
vagyis: 10,9%-a	22,0%-a	9,5%-a

az egésznek †) fejenként pedig 188 kor. Németországra.

Winter, amerikai consul, a világ jelen kereskedelmét m. e. *100.000.000.000 koronára* becsüli, ††) a miből Britanniának már csak 18,3% (tiz évvel előbb 22%!); Németországnak 10,8% és az Uniónak 9,8% jut

Még szembeszököbbé teszi a haladást, ha az egész német kereskedelmet természetes két részére, *importra* és *exportra* osztva szemléljük. Így

*) Lásd Michael Mulhall: »*Dictionary of Statistics*« London 1892; az ott angol font sterlingben adott összegeket, átszámítottam magyar pénzre a könnyebb fogalomnyerés és összehasonlítás végett. 1 font sterl. == 24 kor.

**) Arany, aranyrúd és por és ezüst nincs beleszámítva.

†) Mulhall i. m.: »*Commerce of Europe*«

††) Lásd »*The Economist*« 1900 Jan. 16. *London*.

	import*)	export *)
1850-ben	816 millió korona	864 millió korona
1872-ben	3912 » »	2784 »
1880-ban	3408 » »	3648 »
1898-ban	6096 » »	4488 »
1899-ben	6720 » »	5160 » **)†)

Ha összehasonlítjuk az utolsó húsz év két adatát, azt látjuk, hogy az *import* növekedett 1880 és 1899 között: 3312 millió koronával, vagyis 96%-al; míg az *export* növekedése ugyanazon idő alatt 1512 millió kor., csak felényi, m. e. 48%. Igen ám, de pl. ha Anglia *exportnövekedését* nézzük 1880 és 1899 között, ott csak 777.600,000 korona növekedést kapunk, a mi 14,5%-ot tesz; és a nagyobb népességű, jóval gazdagabb, kedvezőbb helyzetű biró yankee-nemzet-növekedése (*export*) sem több ugyanazon idő alatt 55%-nál.††) Természetesen óriási összegeket jelent itt minden százaléknyi esés, vagy emelkedés, de az egészhez viszonyítva csekély számok mégis.

Nem lesz érdekesség nélkül való az egész német *export*nak »per capita« való feltüntetése sem; a mi azt jelenti, hogy a birodalom minden lakosa annyi értékű árut adott el, vagyis annyit vett be, a mint a következő táblázat hétéves ciklusok szerint feltünteti.

	Németország	Egyesült-Államok
1872—1878	72— korona	60,30 korona
1879—1885	79,05	74— »
1886—1892	78,50	65.— »
1893—1899	79,07	69.04 †††)

A per capita értékek ugyan problematikus becslések, de nagyon alkalmasok tételünk megvilágítására. Az *egész exportkereskedelem* forgalma volt 1880—1889 alatt 37,632 millió kor.,

*) Csak a fogyasztásra behozott áru van számítva; az *import*, mely újólag exportáltatik nincsen; *export*ban pedig csak a honi termékek kivitele.

**) L.: *Kaiserlichen Statistischen Amt: »Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich«*, Berlin, Puttkammer 1900. »*Statesman's Yearbook*«, London, 1901.

†) A magyar és osztrák monarchia *exportja* 1899-ben volt 1,861.400,000 korona, *importja* 1,608.800,000 korona.

††) »*Statistical Abstract for the Principal and Other Foreign Countries*« London 1880—1884; 1886—1896; 1888—1898.

†††) Némely statisztikus a per capita *export*-számításba beleveszi azt a mennyiséget is, a mit egy ország *importált* s azután újólag *exportált*. Ez a legnagyobb mértékben megtévesztő dolog, a mit jó elkerülni. Csak a hazai termékekből eladott mennyiség vehető számításba.

1890—1899 alatt 40,680 millió korona; tíz év alatti export-növekedés tehát 3048 millió korona, vagyis 8%, míg u. a. idő alatt Britannia exportja csak 3%-ot növekedett.

A német import és export kereskedelem *három* természetes *főcsoportban* így oszlik meg:*)

I. Élelem, élőállat, élvezeti cikkek:

év	import	export
1885	893 millió márka	528 millió márka
1895	1390 »	416 »
1899	1728 »	478 »

II. Nyersanyag ipari czélokra, magában foglalja a pamutot, gyapjút, selymet, bőrt, szőrt, tollat, nyersvasat, kőszenet, viaszt stb. stb.

év	import	export
1885	1211 millió márka	532 millió márka
1895	1805 »	722 »
1899	2067 »	1016 »

III. Gyári árúk értéknövekedése:

év	import	export
1885	840 millió márka	1800 millió márka
1895	926 »	2180 »
1899	1148 »	2712 » **)

A pénzürtékben való kifejezés azonban nem mindig igazi mértéke egy ország kereskedelme állapotának. A mennyiben megesik, hogy az árak néha alig mutatnak valami emelkedést, vagy csökkenést, a mikor az ipartermelés quantitásban nagyot változott. Ennek a magyarázata az árváltozásban, az időközönként való emelkedésben és hanyatlásban van. Az árak nem egyszer nőnek, vagy esnek az ipari productiótól függetlenül. A német ipar, kereskedelem is alá van vetve az árváltozás a periodicitásának, progressivitását ezért a leghelyesebben az árúk súlymértéke fejezi ki. Így csak az utolsó tíz évet tekintve volt az:

I. élelem stb. kivitele és bevitele:

	kivitele	bevitele
1890-ben	1.692,800 tonna	4.741,300 tonna †)
1899-ben	2.437,900 »	7-852300 »

*) »*Statistisches Jahrbuch*« Berlin 1900; *Statistical Abstract for the Foreign Countries*, London 1898.

**) márka = 117V2 fillér, 1 kor. 18 fillér; nem számítottam át magyar pénzre, mivel majdnem egyenlő a miénkel, úgysis könnyű az olvasónak figyelemmel kísérni.

†) 1 tonna = 1000 kgr.

II. nyersanyag ipari czélokra:

	bevétel	kivétel
1890-ben	21.912,000 tonna	16.081,900 tonna
1899-ben	34.635,000	25.299,700 »

III. gyári árúk:

	bevétele	kivitele
1890-ben	1.488,600 tonna	1.590,100 tonna
1899-ben	2.164,000 »	2.605,200 »

voltaképen csak az utolsó 21 év alatt — volt az oka a roppant kereskedelmi terjeszkedésnek. Ha meg nem akarta ipara növekedését, népének belső erejéből s az igaz természetéből eredő növekedését gátolni, piacot kellett árúinak keresni. És pedig nemcsak eddig el nem foglalt területeken, hanem magukban az idegen ipari középpontokban. Beállott itt az az érdekes jelenség, hogy legnagyobb versenytársának Britanniának iparát megtámadta Londonban, az Unióét a nagy kereskedő városokban; küzd velök ugyanazon időben gyarmataikban és a semleges piacokon. Hogy pedig eredményesen küzd azt illusztrálja a következő pár adat; Németország kivitele volt az utolsó hét évben:

	1893-ban	1899-ben	Növekedés	Az egész kivitelnek ⁰ /o-a
	Márka	Márka	Márka	
N.-Britanniába...	673.300,000	851.600,000	178.300,000	20·7; 19·5
Magyar és osztrák birodalomba...	421.000,000	466.000,000	45.000,000	13·7; 10·7
Orosz birodalomba	185.000,000	396.000,000	211.000,000	5·7; 10·0
Egyesült-Államokba	354.000,000	378.000,000	24.000,000	10·9; 8·6
Brit-Kelet-Indiába ...	47.000,000	65.300,000	16.000,000	—
Brit-Ausztráliába ...	18.000,000	38.000,000	20.000,000	0·6; 0·9 ⁰ /o
Chinába ...	33.000,000	51.000,000	18.000,000	1·0; 1·2 ⁰ /o
Argentínába ...	43.000,000	53.000,000	10.000,000	1·3; 1·2
Brit-Északamerikába	18.000,000	24.000,000	6.000,000	0·5; 0·5
Brit-Délfrikába ...	10.500,000	11.300,000	800,000	—
Egyiptomba ...	6.000,000	10.000,000	4.000,000	—

* *Board of Trade Returnst és Jahrbuch; The Economist* London, 1900. május 5-én.

Szándékosan választottam Európán kívül a brit birtokokat, a melyekben az angol kereskedelem majdnem félszázaddal előbb

vetette meg a lábát, mint a német és ma azokban a német kereskedelem, a yankee kereskedelem osztozik a hasznon az az angollal. A felsorolt brit területeken, a német kereskedelem pusztta nyeresége az utolsó hét esztendő alatt 243.400,000 márka volt. A brit export-kereskedelem vesztesége a brit kolóniákban 1885 és 1899 között kilencz perczent volt és a kilenczből négy és fél perczentet a német kereskedelem nyert meg. Vagyis a német folytonosan növekedő tért nyert az angol területén is. Jóval fokozottabban halad előre majd a semleges piacokon. Mert ne feledjük, a viágpiacok Európán és az Unió területén kívül csak most, alig egy évtizede nyíltak meg igazán. Vásárlóképességük fokozódni fog; hasonlóképen rohamosan fokozódik ezen ifjú iparral, kereskedelemmel bíró nemzetek ipari termelése. Roppant tanulságos volna figyelemmel kísérni az egyes iparágak fejlődését. Sajnos, terünk alig engedné meg részletebben. Mégis legyen szabad egy-két példát innen is említenem. A leghatalmasabb kereskedelmi árúk egyike ma a *vas* és *acél* nyersen és feldolgozva. *Nyersvasat* termelt Németország

1880-ban	2.700,000 tonnát,
1899-ben	8.200,000 »

a világ nyersvaszükségletének m. e. ötöde ez,

A növekedés itt 5.500,000 tonna, vagyis 200 perczent; míg N.-Britannia nyersvastermelése ugyanezen idő alatt csak 21%-ot növekedett. Kidolgozatlan aczélat producalt.

1880-ban	1.000,000 tonnát,
----------	-------------------

1899-ben 6.300,000 tonnát; a növekedés 530%; Anglia haladása ugyanazon idő alatt csak 380%. S ez annál fontosabb, mert az aczél előállításá felényi munkát, negyed-rész annyi tüzelőanyagot kíván mint a vasé.

Hasonló nagy arányban haladt a *vasexport is*.

Vas és aczél

árúk, gépek, locomotivok, eszközök stb.

exportja együttesen volt

1880-ban	2,256 millió korona,
----------	----------------------

1899-ben	7,208 » »*)
----------	-------------

Vagyis teljesen megháromszorosodott hús év alatt. Hasonlóképen történt a réz, bronz, ón, ólom iparával. Míg Britannia ipara alig lett másfélszer nagyobb, mint volt hús év előtt. Nagy természeti erőforrásait pedig még csak most kezdte kiaknázni Németország. És ez igen nagy előnye Németországnak

*) »German Iron 1899-1900.« »Diplomatic and Consular Reports«. No 553. és 525. London 1901. Foreign Office.

Anglia előtt. Továbbá előnye az is, hogy minden gyár és bánya felhasználta, alkalmazta a legújabb találmányokat, a mit az angol gyárosok nem tesznek csak kivételesen. Sokkal nagyobb mennyiséget tud így a német gyár és bánya ugyanazon idő alatt producálni, a mi egyszersmind olcsóbb árakat is jelent. A német államvasutak kedvezményt adnak a különböző német vállalatoknak, a mi az előállítás költségét reducálja s a külföldön versenyképességét neveli. A legnagyobb előnye azonban Németországnak és az Uniónak *védővám* rendszere. Ezzel megvédi a jogát, piacát mindenütt az idegen versenytől. A magas vámok miatt, otthon olyan árakat szab, hogy otthoni fogyasztóin megnyerje esetleges külföldi veszteségeit is. Idegen piacokon a kemény versenyben ugyanis többször adnak el árukat az előállítási áron alul 50—60%-kal.

S a közel jövő még nagyobb sikert ígér. Az egész művelt világon megsokszorosodott a vas- és aczélszükséglet. A gyárak tömve vannak megrendelésekkel. Az összes német vasgyárak és bányák állandóan szokatlan sikerrel dolgoznak. Áraik 1898 óta rendkívül felszöktek. »Mind tömeg, mind pénzügyi eredmény dolgában minden szilárd, egészséges alapon nyugvó vállalat kétségkívül a közel jövőben igen sikeres lesz«, írja egyik westfaliai gyár igazgatója. *) Az aczélárak 50%-kal emelkedtek.

Még inkább meglepő a *textil-ipar* fejlődése. A szövő- és fonó-ipar, tudvalevően typicus angol iparág volt a középkortól kezdve. Az angol iparosok az egész középkoron át, fel a XVIII. század végéig a legfontosabb tényezők voltak ezen iparágban. A XIX. század ipari forradalma, ha nagy változást idézett is elő, az angolok alkalmazkodva e változáshoz, megtartották vezető helyzetüket a hetvenes évek közepéig. Ekkor belga, francia, indiai versenyhez csatlakozott a németeké és pedig bámulatos eredménnyel.

Pamut ipari cikkeiből, fonalából exportált:

1880-ban	41 millió korona árút
1899-ben	276

növekedés volt 235 millió korona,

azaz 577%; míg ugyanezen idő alatt N.-Britannia *veszített* 195 millió koronát pamut-exportján, azaz a csökkenés 11%; az Egyesült-Államok ipara pedig nagyobbodott 74%-al. Pedig eddig

*) *The Economist*. London 1899. April. 29, Nov. 15; 1900 Dec. 29.

nem foglalhatta el még Németország gyapjúipara azt a helyet a világpiaczon, a mit ambíciója óhajt s a mit más iparágban már elért. De halad óriási léptekkel. Kormány támogatása, áruházak emelkedése, a szükséglet folytonos növekedése következtében, gyárak, gyapjúmalmok gombamódra szaporodnak az egész birodalomban«.*) Roppant előnyt biztosít ezen iparágnak az a körülmény, hogy »falvakban, a kereskedelmi középpontoktól távolabb is állíthatnak fel szövő- és fonógyárakat, a hol a szükséges munkáskéz *olcsón és bőven* kapható«. **)

A német kormány 1895-ben bizottságot küldött ki Amerikába avégből, hogy vizsgálják meg, az amerikai nyerspamut minőségileg és ár dolgában nyereségesebb-e a német gyárosra, vagy a máshelyütt termelt pamut. A német kormány szállítási díj-kedvezményeket nyújt a hamburgi és brémai kikötőkbe vitt árúknak. Továbbá felhasználja gyarmatait, védett területeit (protectoratus) pamuttermelésre.

A német gyáros nem elégszik meg azzal, hogy elkészíti bizonyos minta után árút s azt a világpiacra küldi; hanem minden nyereséget ígérő helyen saját ügynökével tanulmányoztatja a nép sajátos ízlését és alkalmazkodik ahhoz haladéktalanul. Míg az angol, francia gyáros odaküldi a saját ízlése szerint készült árút s a kinek tetszik vesz, a kinek nem, otthagyja. Az angol ritkán alkalmazkodik kisebb árúknak a népies ízléshez.

Ugyanez áll a német textil-ipar többi ágára is. Pl. len, kender (juta) kereskedelme 1885 és 1895 között *1100 perccenttel* nőtt (200.000 márkáról 2,337.000 márkára). *Selyem* kivitele 1885-ben volt: 4,900.000 márka; 1899-ben 32,400.000 márka. Egész textil-, nemez-, ruhaárúk kivitele volt 1898-ben 890,682.000; 1899-ben 1.034,606.000 márka, †)

Mindez következése a német ipari *nevelésnek*, mely kiválóan gondozza ezt az iparágat; s a hosszú munkaidőnek; olcsó munkakerőnek; a német gyáros folytonos odaadó buzgalmának. A hol új alkalom kínálkozik, azt megragadja, alkalmazkodik az idegen tetszéséhez; folytonosan javítja gépeit, részint elfogadja az újításokat, új találmányokat, a melyekkel munkaerőt kímélhet; vagy növelheti a productivitást a munkások számát reducálhatja; vagy javíthatja árúja minőségét. Az újításoknak éles megfigyelésében, gyors alkalmazásában csak a yankee gyáros múlja felül a németet.

*) »Foreign Office« Miscellaneous Ser. Nr. 340. London.

**) »The Textil Manufacturer« 1898. okt.

†) »Yearbook« London 1901.

Nem időzhetünk részletesebben a *többi* nem kevésbé fontos *iparágnál*. Nem szólhatunk a tipicusan német, tudományos alapokon nyugvó *chemiai* iparáról, melyben kivitele 350%-al; papírgyártásáról, mely 200%-al, a kaucsukról, mely 400%-al; agyag-, porcellán-iparáról, mely 200%-al; fakészítményeiről, mely 190%-al és könyv, kép stb. iparáról, melyből kivitele 350%-al növekedett az utolsó húsz év leforgása alatt.

Csak *electromos iparáról* óhajtok még pár szót ejteni. A villany-ipar valószínűleg a jelen század legnagyobb jövőjű iparága. Épen olyan forradalmat ígér a gyárak módszerében és távolság legyőzésében, a melyet előidézett a gőzgép a XIX. század elején. A dynamo, villamos világítás, vasutak, más közlekedési eszközök, telephon, telegraph, Röntgen-sugár, vezeték nélküli hang- és írásvezető-készülék már eddig roppant összeget jelentenek az üzleti életben, korszakos változást az életfeltételekben. »Villanyon főtt reggelit ehet a huszadik század embere; villanyos vasúton megy hivatalába, mely villanyos szellőztetőkkel van hűtve szellőztetve. Útközben a villanynyal világított és hajtott kocsin elolvassa a villany erővel nyomott újságját, a melynek betűjét villanyos motorral rajzolták, papírját villany segélyével gyártott szódával, fából készítették. Legújabb híreit távirón s kábelen kapja gyorsabban, mint a nap útját megteszi reggeltől estig. Aladin lámpása elmarad ezen csoda mögött? Az emberi genius megsemmisítette a tért és időt, urává lett hidegnek, melegnek, lelánczolta a villámot örök rabszolgájául.« A német genius hamar felfogta ezt s rávetette magát teljes erejével. Csak az Unió előzte meg. De utána villamos vasutak, tramway-ek, világítás s másnemű villamos-ipar építkezésekben, a szükséges iparcikkek előállításában a német ipar következik. Kereskedelmi, statistikai kimutatás nincs a közelben. De hogy milyen hatalmas erővel bír ez az ipar is, következtethető abból, hogy egyik legnagyobb társasága a Siemens és Halske cég csak a múlt évben emelte fel tőkéjét 33 millió koronára, hogy megvehesse 200,000 angol fonton a londoni Siemens testvérek gyárának egy részét és a szentpétervári Siemens és Halske céget két millió rubellel; abból a célból vették meg, hogy a berlini főüzlet tarthassa kezében a londoni és pétervári piacz jó részét. Egy másik társaság az »Allgemeine Electricitaets-Gesellschaft« 1900. évben 79,200.000 korona megrendelést kapott. »Az Elektrotechnische Zeitschrift adatai szerint 1899. első felében 489 elektromos ipartelep volt; 114-el több mint 1898-ban (375); egy évi növekedés tehát 30%.

S még 1899-ben 123 új telep volt épülőfélben.«*) Beszélük, hogy az »Union Electr.-Gesellschaft« Brüsszel és Antwerpen között villamosvasút építésére nyert engedélyt;**) hogy ne említsem a nem régen lapjainkban is megjelent berlin—hamburgi villamosvasút tervét. Ha ez sikerül, Berlinnek külvárosa lesz, Hamburg, Bréma. A gyáros és kereskedő reggel elhagyja lakása helyét, napközben elvégezi dolgát és este már otthon van gyára, üzlete forgatagában, hogy a vezér nyugalomával és biztosságával intézze ügyeit. Káprázatos változást jelent az üzleti életben.

Rendkívüli dolgokért azonban nem kell a jövőbe fásasztanunk tekintetünket Körülöttünk is van elég. Azok között bizonyára nem utolsó a német *gyárak számában* történt változás. Ma több *gyár* van a német birodalomban, mint volt ötven év előtt gyári munkás. Az 1846. népszámlálás szerint a gyárban alkalmazott »kéz« 842,000 volt, 1861-ben 1.093,000 és 1870-ben 1.421,000, addig a kilenczvenes évek elején *gyár* volt 1.587,000 †) körül és ma 3.144,976 ipartelep van működésben 4°6%-al több, mint 1882-ben, 10.270,000 munkással vagyis 39.9%-al több mint 1882-ben. ††)

Munkásainak helyzete szemlátomást javul. Az állam birodalmi törvénynyel örökodik a munkások jólétére, egészségi viszonyaik megőrzése, erkölcsükre. A munkástörvények által kötelezővé tett különböző biztosítások baleset ellen, öregség esetére, betegsegélyzők síb. megannyi áldása a német munkásnak. Ma már ez a rendszer átöleli a munkások jó részét. 1898-ban 22.607 betegsegélyző pénztárak volt közel *kilencz* millió taggal. Betegségek gyógyítása stb. révén kiadtak 128 millió márkát. Baleset elleni biztosítás jótéteményét kapta 227,000 ember s ez intézménynek tagja volt 6.400,000 munkás. Ha nincs is olyan hatalmas társadalmi szervezetük, mint az angol, amerikai munkásnak, de teljesebb mértékben élvezik az állam gondoskodását.

A *találmányokból* szintén kiveszi a maga oroszánrészt a német elme. Az ipari és kereskedelmi élet eszközeinek javítása, újítása roppant fontos dolog. Az angolok hanyatlásának egyik oka épen az újításoknak, újabb, gazdaságosabb gépeknek lassú elfogadásában, a régiekhez való ragaszkodásban van. Felismerték ezt az angolok is. Bár még nem haladnak az amerikaiak és németek nyomában. 1898-ban a német szabadalmi hivatal

*) *The Economist* 1899. július 29.

**) »*The Economist*«. London 1900. márczius 31. sz.-ból.

†) Mulhall: *Diet, of Statistics*,

††) *Statistisches Jahrbuch*.

németek számára 131,154 és 1899-ben 123,503 mintának és mutatványnak adott törvényes védelmet.

Valamely nemzet jövődjére, az iparban való versenyképességére döntő fontosságú van-e földjében oly mennyiségű *ásvány* és *ércz* — főleg kőszén, vas és réz — hogy ahhoz könnyűszerrel hozzájuthasson, vagyis olcsó áron — melyet nem drágított meg sem a bányász fizetése, sem a gyárhoz való szállítás díja — tehát olcsó áron bármilyen mennyiséget tudjon produkálni. E tekintetben a német föld nem versenyezhet ugyan Észak-Amerika gazdaságával, a hol gondos számítások alapján kimutatták, hogy az Unió megháromszorosodott lakossága még századokig minden idegen segítség nélkül kielégítheti szükségét. De nem is olyan szegény, kiélt a német föld, mint pl. az angol, mely szintén gondos számítások szerint 50 év múlva nem tud annyi kőszénet producálni, melylyel a brit nemzet versenyképességét megtarthassa idegen segítség nélkül. Azonban a német nemzetnek mégis van oka aggodalomra. Óriási, szinte megdöbbenő növekedését nagyon is belátható időkre biztosítja földjének kincse; versenyképessége pedig egyenesen attól függ, hogy tud-e a hazai bányáknál még olcsóbban művelhető és nagyobb terjedelmű bányatelepeket szerezni. Terjeszkedésének *egyik oka* épen ebben kereshető. Chinába való betörése, a meggyilkolt missionariusok vérdíja fejében elrabolt chinai területei, részben ennek tulajdonítható.

Jelenleg azonban a német bányászat épen nem elhanyagolható mennyiség. Értékéről fogalmat ad a két utolsó év adata, mely szerint a Deutsches Reich *ásvány* (vasércz, kőszén, só) productuma 1898-ban 939 millió márka 1899-ben: 1051 millió márka volt. Öntőműhelyei, kohói: 584.424,000 márkát jövedelmeztek 1898-ban. Vasmennyisége pedig u. a. évben 1,143.499,000 márkát representált.

Igen jelentős — az állam felügyelete alatt, tudományos alapon szervezett — *faiparát* sem kell hamarosan féltetni a fennakadástól, bárha erdőterülete messzire mögötte marad is az Unió 230 millió hektárnyi erdőterületének. Mert a német birodalom 25,8 részét elfoglaló hatalmas erdőség kerekszámban 15.000,000 hektár területet borít el. Képzeltető minő jövedelmet hajt ez, mikor Poroszország maga évi 100.000,000 koronát húz erdőségeiből.

Rác Gyula.

(Folytatása a jövő számban.)